

**ՏԵՍՈՂՈՒԹՅԱՆ ԽԱՆԳԱՐՈՒՄՆԵՐ ՈՒՆԵՑՈՂ
ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՏԱՐԱԾԱԿԱՆ ԿՈՂՄՆՈՐՈՇՄԱՆ
ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ
ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ
ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄԸ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ**

Դավթյան Ս.Ռ.

*Խաչապուր Աբովյանի անվան հայկական պեդագոգական մանկավարժական
համալսարանի հափուկ մանկավարժության և հոգեբանության
ամբիոնի դասախոս*

**Հանգույցային բառեր և ար-
տահայտություններ.** տեսողության
խանգարումներ ունեցող երեխաներ,
տարածական կողմնորոշման կարո-
ղություններ, տարածական ընկա-
լում, մնացորդային տեսողություն:

Գիտամեթոդական գրականու-
թյան վերլուծությունը և արդի պրակ-
տիկական վկայում են այն, որ զարգաց-
ման հապաղումով երեխաների, այդ
թվում՝ տեսողության խանգարումներ
ունեցող նախադպրոցականների կր-
թադաստիարակչական գործընթա-
ցի խնդիրների լուծման հարցում
կարևոր դեր է խաղում ընտանիքը:
Հատկապես չտեսնող և թույլ տեսո-
ղությամբ երեխաների տարածական
կողմնորոշման ձևավորման և զար-
գացման գործընթացում (Վ.Ա.Ֆեոկ-
տիսովա՝ 1993, Վ.Վ. Տկալովա՝ 1998,
Ե.Մաստյուկովա, Ա.Տ. Մոսկովկինա՝
2004, Ռ.Ն. Ազարյան՝ 2008 և այլք):

Վերջին տարիների թե՛ ման-
կավարժների, թե՛ հոգեբանների,
թե՛ սոցիոլոգների բազմաթիվ ու-
սումնասիրությունները նպաստե-
ցին զարգացման հապաղումով
երեխաների, այդ թվում՝ տեսողու-

թյան խանգարումներ ունեցող նա-
խադպրոցականների հետ ընտանե-
կան պայմաններում իրականացված
կրթադաստիարակչական խնդիրնե-
րի արդյունավետ լուծմանը:

Տեսողության խանգարումներ ու-
նեցող երեխաների ուսուցման և
դաստիարակության գործընթացում
ծնողների կողմից իրականացվող
մասնագիտացված օգնությունը, այդ
թվում՝ տարածական կողմնորոշման
կարողությունների և հմտություննե-
րի ձևավորման ու զարգացման հար-
ցում, ամբողջանում է անցկացվող
համակարգված շտկողական զար-
գացնող միջոցառումներով:

Սակայն համապատասխան գրա-
կանության ոչ լիարժեք մշակվա-
ծությունը և այն հանգամանքը, որ
ծնողները ինքնուրույն չեն տիրապե-
տում բոլոր անհրաժեշտ միջոցնե-
րին և հմտություններին իրենց երե-
խաներին օգնելու և օժանդակելու
հարցում, իրազեկվածության պա-
կասը նվազեցնում են ընտանեկան
պայմաններում չտեսնողների և թույլ
տեսողություն ունեցող երեխաների
տարածական կողմնորոշման կա-

րողությունների և հմտությունների ձևավորմանը միտված աշխատանքների արդյունավետությունը:

Տեսողության խանգարումներ ունեցող երեխաների հետ ընտանեկան պայմաններում իրականացվող աշխատանքների արդյունավետության ապահովման համար անհրաժեշտ է ծնողներին զինել այնպիսի տեսական գիտելիքներով և գործնական առաջադրանքներով, որոնց շնորհիվ ընտանիքում կստեղծվեն բարենպաստ պայմաններ նախադպրոցականների տարածական կողմնորոշման կարողությունների ձևավորման և զարգացման համար:

Առաջին հերթին այս աշխատանքները կազմակերպելիս կամ անցկացնելիս անհրաժեշտ է տեսողության խանգարումներ ունեցող նախադպրոցական տարիքի երեխաների մեջ մշակել տարածությունից չվախենալու կարողություն: Կարևոր են նաև ուշադրության, լսողության տեղաշարժման ժամանակ ճանապարհի կողմնորոշիչները և առարկաները հիշելու և դրանց վրա կենտրոնանալու կարողությունների ձևավորումը և զարգացումը: Այս գործընթացում կարևոր է ծնողների ձգտումը և մասնակցությունն իրենց երեխաների՝ տարածության մեջ կողմնորոշվելու կարողության ձևավորման գործընթացում, անշուշտ, հիմնվելով բանավոր հրահանգների, հիշողության, շարժողական զգացողությունների վրա, հասկանալով «աջ», «ձախ», «առջևից», «հետևից» բառերի իմաստը և այլն:

Այսպիսով, ակնհայտ է դառնում, որ տեսողության խանգարումներ ունեցող նախադպրոցական-

ների տարածական կողմնորոշման կարողությունների ձևավորմանն ու զարգացմանը միտված միջոցների, մեթոդների և մանկավարժական մոտեցումների մշակումն անհրաժեշտ է ծնողներին օգնելու, որպեսզի մեթոդապես ճիշտ աշխատեն իրենց երեխաների հետ:

Ընտանեկան պայմաններում տեսողության խանգարումներ ունեցող երեխաների հետ իրականացվող այս աշխատանքի հիմքը ծնողներին տեսական գիտելիքներով ու անհրաժեշտ գործնական հմտություններով զինելն է:

Ընդ որում, այդ աշխատանքի գլխավոր ուղղություններն են՝

- ծնողների համար նախատեսված մանկավարժական մոտեցումների մշակում, որը կօգնի նրանց ճիշտ կազմակերպել տեսողության խանգարումներ ունեցող նախադպրոցականների տարածական կողմնորոշումն ընտանիքում:
- մշակել արդյունավետ միջոցներ, մեթոդներ և դրանց կիրառման պայմաններ, որոնք կօգնեն տեսողության խանգարումներ ունեցող երեխաներին՝ ընտանեկան պայմաններում կողմնորոշվելու միկրո և մակրո տարածության մեջ:

Այս հիմնախնդիրների լուծումները մշակելիս մենք հաշվի ենք առել մի շարք խնդիրներ: Ընտանիքում տեսողության խանգարումներ ունեցող նախադպրոցականների տարածական կողմնորոշման կարողությունների և հմտությունների ձևավորման և զարգացման աշխատանքում հիմնական խնդիրներն են՝ կանխարգելել այն վնասակար սովորությունների ձևավորումը, որոնք

տեսողական պաթոլոգիայի հետևանք են և բացասաբար են անդրադառնում երեխաների տարածական կողմնորոշման կարողության ձևավորման և զարգացման վրա: Օրինակ՝ գլուխը չափազանց հետ թեքելը, առաջ կամ կողք տանելը, թեքված՝ ոչ ուղիղ քայլելը, քայլքի ժամանակ ձեռքերը ձգելը, ոտքերով աղմկոտ ձայներ արձակելը և այլն,

- ձևավորել և զարգացնել գլխի, իրանի, պարանոցի, ոտքերի դիրքի, ձեռքերի ճիշտ շարժումները ամպլիտուդայի ճիշտ, որոնք կարևոր դեր ունեն տարածության մեջ կողմնորոշվելու համար,
- Ճիշտ կողմնորոշվել «աջ», «ձախ», «առաջ», «ետ» և նման այլ առաջադրանքների կատարման ժամանակ,
- ձևավորել միկրո և մակրո տարածության մեջ բանավոր ցուցումներով, հիշողությամբ, ուշադրությամբ, ներբանային շոշափելիքով, ձայնային կողմնորոշիչներով կողմնորոշվելու կարողություններ,
- ձևավորել տեղաշարժման ընթացքում տարբեր պայմաններում (ուղիղ գծով, դեպի վերելք, իջնել և բարձրանալ աստիճաններով և այլն) կողմնորոշվելու կարողություններ:

Այս նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է կիրառել համակարգված հոգեբանամանկավարժական մոտեցումներ, այսինքն՝ տարածական կողմնորոշման խնդիրը պետք է լուծվի տեսողության խանգարումներ ունեցող երեխաների խոսքային, ձայնային ընկալման, հիշողության, ներբանային շոշափելիքի ձևավորման և զարգացման հետ համատեղ:

Ելնելով վերը նշվածից ակնհայտ է դառնում, որ ընտանեկան պայմաններում տեսողության խանգարումներ ունեցող նախադպրոցականների տարածական կողմնորոշման կարողությունների ձևավորմանն ու զարգացմանը միտված աշխատանքների արդյունավետ իրականացման համար ծնողները պիտի ունենան համապատասխան գիտելիքներ և գործնական կարողություններ ու հմտություններ:

Մեր կողմից իրականացված ուսումնասիրությունների արդյունքները վկայում են, ընտանիքում տեսողության խանգարումներ ունեցող նախադպրոցականների տարածական կողմնորոշման կարողությունների ձևավորմանը միտված աշխատանքները միշտ չեն արդյունավետ ընթանում: Այս գործընթացի դժվարությունները հիմնականում պայմանավորված են ոչ միայն նշված երեխաների տեսողության խանգարումների տեսակով, հոգեբանաֆիզիկական և տարիքային զարգացման առանձնահատկություններով, այլև ծնողների այդ հարցերի մասին տեղեկացվածության նվազ մակարդակով ու նրանց՝ ընտանեկան պայմաններում այդ աշխատանքի կազմակերպման և անցկացման գործնական հմտությունների պակասով:

Այս խնդիրների լուծմանն ուղղված հատուկ գիտամեթոդական գրականության վերլուծությունը վկայում է նաև այս հարցի ոչ լիարժեք տեսական և գործնական վերանշակման մասին:

Հաճախ բացակայում են տեսական մոտեցումները, փորձարա-

րությամբ վերամշակված և հիմնավորված միջոցները տեսողության խանգարումներ ունեցող նախադպրոցականների տարածական կողմնորոշման ձևավորումն ու զարգացումը կազմակերպելու համար, ծնողներին օգնող մեթոդներն ու գործնական ուղիները: Իսկ ընտանիքներում նման աշխատանքը, որպես կանոն, իրականացվում է ծնողների սեփական փորձի և գիտելիքների հիման վրա:

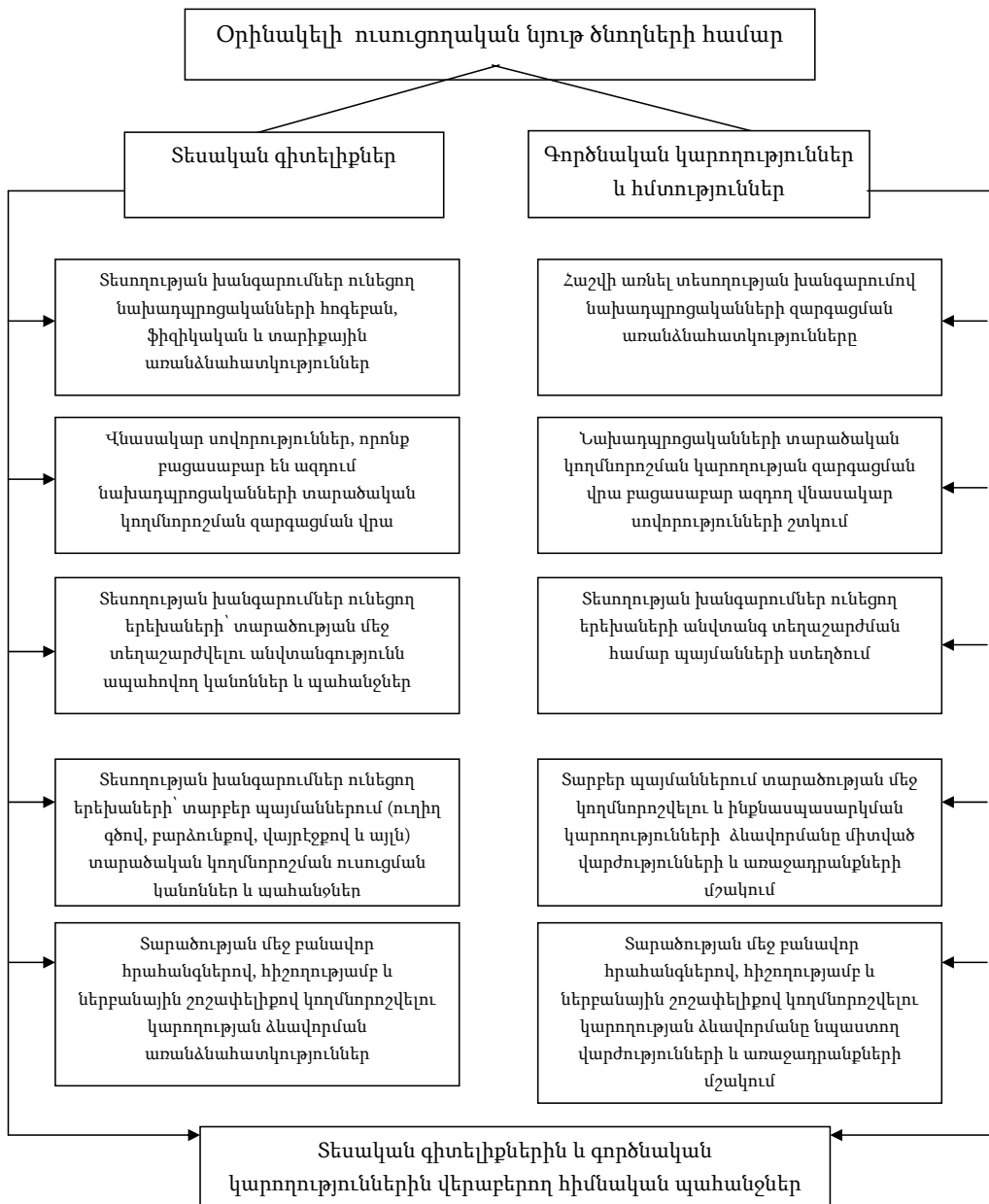
Ներկայացնում ենք տեսողության խանգարումներ ունեցող նախադպրոցականների տարածական կողմնորոշման կարողությունների՝ ընտանեկան պայմաններում ձևավորման և զարգացման կազմակերպման նպատակով ծնողների համար նախատեսված աշխատանքների օրինակելի համալիր, որն իր մեջ ներառում է հետևյալ տեսական գիտելիքներ, գործնական կարողություններ և հմտություններ հիմնական բաժինները:

«Տեսական գիտելիքներ» բաժնում ներառել ենք այնպիսի կարևոր թեմաներ, ինչպիսիք են «Չտեսող և թույլ տեսողություն ունեցող նախադպրոցականների հոգեբան, ֆիզիկական և տարիքային զարգացման առանձնահատկությունները», «Վնասակար սովորություններ, որոնք բացասաբար են ազդում տարածական կողմնորոշման կարողությունների և հմտությունների զարգացման վրա», «Տեղաշարժման և ճիշտ կեցվածքի պահպանմանը միտված կանոններ և պահանջներ», «Տեսողության խանգարումներ ունեցող երեխաների տարածական կողմնորոշման առանձնահատկու-

թյունները՝ բանավոր հրահանգներով, հիշողությամբ, ներբանային շոշափելիքով և այլն», ինչպես նաև նշված կարողությունների կիրառումը գործնականում (նկար 1):

Երկրորդ. կարողանալ հաշվի առնել երեխայի տեսողության խանգարման աստիճանը և բնույթը, զարգացման երկրորդական խանգարումների դրսևորման ձևերը տարածական կողմնորոշման վարժությունների և առաջադրանքների կատարման ժամանակ, բարենպաստ պայմաններ ստեղծել դրանց կազմակերպման և անցկացման համար, շտկել բոլոր վնասակար սովորությունները, որոնք բացասաբար են անդրադառնում տարածական կողմնորոշման կարողությունների և հմտությունների ձևավորման ու զարգացման վրա:

Մեծ տեղ ենք հատկացնում բանավոր ցուցումների, հիշողության, ներբանային շոշափելիքի, լսողության ընկալման միջոցով միկրո և մակրո տարածության մեջ կողմնորոշվելու երեխաների կարողության ձևավորմանը միտված հատուկ վարժությունների, առաջադրանքների և խաղերի ծնողների կողմից ընտրության ձևերին և իրականացման մեթոդներին: Մենք կարևորում ենք նաև տեսողության խանգարումներ ունեցող նախադպրոցականների տարածության մեջ տարբեր պայմաններում կողմնորոշվելու կարողության ձևավորման ուղղությամբ ծնողների գիտելիքները և հմտությունները (ուղիղ գծով, աստիճաններով իջնել և բարձրանալ՝ հենվելով ներբանային շոշափելիքի վրա, կողմնորոշվել տարածության մեջ դիմացից եկող քայլերի հիման վրա,

Նկար 1. Տեսողության խանգարումներ ունեցող նախադպրոցականների ծնողների տեսական գիտելիքների և գործնական կարողությունների օրինակելի համալիր տարածական կողմնորոշման ձևավորման ուղղությամբ

բռնելով բռնատեղից, լսելով մեծահասակի բանավոր հրահանգները, ցուցումները և այլն):

Տեսողության խանգարումներ ունեցող նախադպրոցականների ծնողների համար նախատեսված տարածական կողմնորոշման կարողությունների ձևավորման և զարգացմանը միտված մեր ցուցումները՝ նախատեսված է այնպես, որպեսզի նրանք կարողանան աստիճանաբար տիրապետեն տեսական գիտելիքները և, այնուհետև, դրանք իրականացնեն գործնական կարողություններում:

Ծնողների այս հացերում կարողությունների աստիճանը ստուգելու և ինքնաստուգման համար մենք առանձնացրել ենք տեսական գիտելիքների և գործնական կարողությունների այն համալիրը, որին պետք է տիրապետի ծնողը:

Օրինակ՝ «Տեսական գիտելիքներ» բաժնից ծնողները պետք է իմանան՝

- տեսողության խանգարումներ ունեցող նախադպրոցականների տարիքային, հոգեբանական, ֆիզիկական զարգացման առանձնահատկությունները.
- վնասակար սովորությունները (գլուխը չափազանց հետ կամ առաջ ուղղված լինելը, կողքի թեքված քայլքը, ձեռքերը առաջ պարզելը, անհամաչափ քայլվածքը և այլն), որոնք բացասաբար են անդրադառնում տեսողության խանգարումներ ունեցող նախադպրոցականների տարածական կողմնորոշման կարողության ձևավորման և զարգացման վրա.
- ստեղծել բարենպաստ պայման-

ներ չտեսող և թույլ տեսողություն ունեցող երեխաների անվտանգ տեղաշարժման համար. տալ հստակ և ամբողջական բանավոր ցուցում, տեղաշարժման ճանապարհից ազատել բոլոր ավելորդ առարկաները, երևույթները, բացատրել և ներկայացնել երեխաներին առարկաների դասավորվածությունը, օգտագործել ձայնային կողմնորոշիչներ և այլն.

- գլխի և իրանի ճիշտ դիրքը, քայլելիս ոտնաթաթի դրվածքը, ձեռքի շարժումների ամպլիտուդայի պահպանումը:
- վարժություններ, առաջադրանքներ և խաղեր, որոնք նախատեսված են տեսողության խանգարում ունեցող նախադպրոցական տարիքի երեխաների՝ միկրո տարածության մեջ, մոտակա շրջակայքում, մակրո տարածության մեջ, տարբեր պայմաններում՝ ուղիղ գծով, աստիճաններով, վերելքի, վայրէջքի ժամանակ և այլն տարածական կողմնորոշման զարգացման համար:

Բացի վերը նշված գիտելիքներից, փորձարկման վերջում ծնողները պետք է ձեռք բերեն նաև մի շարք կարևոր գործնական կարողություններ:

Նրանք պետք է կարողանան՝

- հաշվի առնել երեխայի տեսողության խանգարման աստիճանը և բնույթը,
- երեխաների մոտ առկա երկրորդական խանգարումների առանձնահատկությունները,

- տարածական կողմնորոշման կարողության ձևավորման ժամանակ պահպանել պարապմունքների կանոնակարգը և ռեժիմը, գիտենալ որոշակի վարժությունների հակացուցված լինելը և այլն:

Այսպիսով, տեսողության խանգարումներ ունեցող նախադպրոցականների տարածական կողմնորոշման կարողությունների ձևավորումը և զարգացումը կազմակերպելու և անցկացնելու համար ներկայացված

տեսական մոտեցումները, տեսանկյունները և գործնական ուղիները միտված են կատարելագործելու այդ աշխատանքը ընտանիքում: Տեսողության խանգարում ունեցող նախադպրոցականների տարածական կողմնորոշման կարողությունների ձևավորումն ու զարգացումն ընտանիքում միայն այս պայմաններում հնարավոր կլինի հասցնել դրական արդյունքի:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ազարյան Ռ.Ն., Երեխայի տեսողությունը, Մեթոդական ձեռնարկ ծնողների համար, Երևան, «Ասողիկ» 2008, էջ 16

2. Воспитание и обучение слепого дошкольника./ Под. Ред. Л.И. Солнцевой, Е.Н. Подколозиной, 2-е изд. с изменен.- М.-2006, с. 75-76

3. Горшкова Н.М. Исследование объема тела у детей дошкольного возраста,

воспитывающихся в условиях отцовской депривации в разные возрастные периоды- 2013, N4,-с.78-85

4. Любимов А.А., Денискина В.З. Ретроспективный анализ терминов, описывающих виды пространства для коррекционного курса, < Пространственная ориентировка>, // Дефектология, М, 2013, N2, с.16-22

РЕЗЮМЕ

ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ И ПРАКТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ НЕОБХОДИМОСТИ ФОРМИРОВАНИЕ ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ОРИЕНТИРОВКИ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЕМ ЗРЕНИЯ В УСЛОВИЯХ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ

Давтян С. Р.

преподаватель кафедры специальной педагогики и психологии Армянского государственного педагогического университета имени Хачатуря Абовяна

В статье представлено теоретическое и практическое обоснование необходимости формирования пространственной ориентировки дошкольников

с нарушением зрения в условиях семейного воспитания.

SUMMARY

**THEORETICAL AND PRACTICAL JUSTIFICATION OF THE NEED OF FORMATION OF
SPATIAL ORIENTATION OF CHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENTS IN FAMILY
EDUCATION CONDITIONS**

Davtyan S.R.

*Lecturer at the Chair of Special Education and Psychology Khachatur
Abovyan Armenian State Pedagogical University*

In the article the main directions,
theoretical-practical ways of develop-
ment of spatial orientation of preschool

children with visual impairments, and its
necessity in family education conditions
are presented.